

Virgil BORCAN

RELAȚIILE FRANCO-ROMÂNE ÎN OPERA LUI JULES MICHELET (1798-1874)

De trei ori centenară, istoria relațiilor dintre România și Franța e greu de sintetizat într-o formulă, într-un termen atotcuprinzător; poate „*sincopată*” ar fi cuvântul cel mai nimerit, inapt însă și el și-a dat seama de multitudinea aspectelor care ne interesează.

Pe de altă parte, ca întotdeauna când intervin elemente ce țin de teoria mentalităților, de antropologie și etnologie, și relațiile franco-române sunt – inevitabil – supuse prejudecăților și clișeizării. „*Belgia Orientului*”, „*Micul Paris*” sau „*Franța, sora mai mare a României*” sunt câteva din cele mai frecvente. Nu singurele; și nici cele mai relevante. Spiritul galic, proteiform și exuberant, e de o diversitate ce sfidează orice analiză – nu întâmplător generalul de Gaulle se întreba, retoric: „*Cum poate fi guvernat un popor care are 400 tipuri de brânză?*” În același timp, anumite trăsături ale „*româniității*” – din păcate vizibile și azi – îl îndreptățeau pe un Poincaré să afirme, dezabuzat: „*Nous sommes ici aux portes de l'Orient, ou tout est pris a la légère*”.

O concluzie preliminară trebuie așadar să aibă în vedere relația fundamental dinamică dintre cele două națiuni, limbi și culturi. Nu întotdeauna propice, istoria ultimelor trei secole cuprinde atât martiriul Brâncovenilor (la care a asistat, precum la teatru, ambasadorul francez la Sublima Poartă), cât și activitatea providențială a generalului Berthelot, fără de care România ar fi fost probabil ștearsă de pe harta lumii înainte de a începe să existe.

O cronologie strictă este greu de stabilit, întrucât începuturile se situează în zona legendei. După o genealogie nu întru totul fantezistă, Pierre Ronsard, cel mai important poet al Pleiadei, își trage numele și obârșia din neamul valah al Banului Mărăcine. Mai aproape de noi, se poate afirma cu certitudine că primele elemente de cultură și civilizație franceză pătrund în Țările Române în perioada domnitorilor fanarioți, mulți dintre ei cu educație franceză; prima reprezentare teatrală din București de pildă are loc în timpul domniei lui Caragea Vodă, la „*Cișmeaua roșie*”, cu o piesă în limba lui Voltaire. Puțin mai târziu, se pare că o delegație secretă de boieri moldoveni a încercat să și-l facă favorabil pe însuși Napoleon Bonaparte, aflat atunci în campania din Rusia și mai preocupat, pare-se, de soarta Poloniei decât de cea a Țărilor Române.

Datele istorice devin ulterior din ce în ce mai precise și mai frecvente. În 1796, la un an după ce Emile Gaudin devine primul consul al Franței la București, apare la Iași „*Le Courrier de Moldavie*”, iar în 1838 iese de sub tipar primul dicționar francez-român, elaborat de profesorul Jean Vaillant. Privit în ansamblu, secolul al XIX-lea marchează contactul decisiv între o limbă română încă în formare (la 1821 mai existau în lexic aproximativ 4000 de grecisme, față de aproximativ 300 la 1848) și limba franceză. De altfel, așa cum observă și George Călinescu în „*La Découverte de l'Occident*”, limba română literară a fost fondată pe baza limbii franceze, la începutul secolului al XIX-lea. Pentru români, franceza a fost atât limbă de tranzit (basarabenii au învățat alfabetul latin prin franceză, cât și limbă de rezistență). Așa se explică proporția elementului francez, de 15-20% din lexicul fundamental român.

În secolul al XIX-lea, al „*eternei Revoluții*”, legătura franco-română este definitiv cimentată. Nu doar Jules Michelet, ci și Paul Bataillard, Edgar Quinet, Ulysse de Marsillac, Ubcini, C. Rosenthal devin exponenții cauzei românești la Paris, și nu numai. Este epoca „*naționalității sacre*”, în care istoricul pur dispare iar istoria devine „*resurrecția popoarelor oprimate*”, o „*religie a acțiunii*”. Colectivitățile omenești vor fi privite de acum înainte (Gian-Battista Vico, Oswald

Spengler) în mod organic, dușmanii popoarelor nu mai au naționalitate, iar dreptul se revendică, nu se mai imploră.

Jules Michelet, acest „*mâncător de istorie*” nu face excepție. Cel care va fi eliminat de la College de France pentru ceea ce astăzi s-ar numi „*incorectitudine politică*” devine unul din cei mai zeloși și tenaci susținători ai cauzei românești, sub toate aspectele ei. Prieten cu prințesa Cantacuzino, cu familia Rosetti, Brătienii sau Hermiona Quinet (născută Asachi), Jules Michelet polarizează atenția tuturor românilor trecători prin, sau trăitori în capitala Franței. Intervine direct în eliberarea lui I.C. Brătianu, arestat pentru atentatul de la Operă împotriva lui Napoleon al III-lea. Scrie, pledează, profetizează, judecă, binecuvântează, ca un veritabil reprezentant al poporului român. În 1849, exilații români îi audiază cursurile. În 1853 apare lucrarea „*Principautés dannubiennes*”, urmată la un an de „*Légendes démocratiques du Nord*”. Deja în 1846, „*Le Peuple*” devenise cartea de căpătâi a revoluționarilor români și nu numai.

Pe scurt, Jules Michelet cumulează toate datele unui romantism *titanic*; istoria lui nu mai e o cronică, iar mitul încetează să mai fie un secret inaccesibil, pentru a deveni o „*esență de virtuți*”. În formularea memorabilă a lui Marin Bucur, „*istoria lui Michelet nu trezește morții din morminte, ci îi trezește pe contemporani pentru a nu deveni muritori de rând*”. Timpul istoric fiind un timp nerevolut, opera lui devine o operă mesaj, iar autorul se exprimă ca ideolog, filosof, mobilizator și constructor. De o mare delicatețe sufletească, Jules Michelet se apropie cu gingășie de sufletul românesc. Îi pune în relief subtilitățile, îi dezvăluie frumusețea, îl face cunoscut francezilor și, prin aceasta, lumii, ceea ce nu e puțin lucru: puțină lume știa în epocă despre români, și mai puțină încă le era binevoitoare. Astfel, în 1854 Michelet publică „*La Brebis*”, prima traducere în limba franceză a baladei „*Miorița*”. Nu se rezumă însă la atât. În câteva memorabile pagini de narațiune romantică, el face caracterizări de limbă, costume, obiceiuri. Relevând eleganța ținutei și noblețea sufletească a omului simplu, istoricul francez nu trece cu vederea, „*de dragul prieteniei*”, răcelile sau scăderile temperamentului românesc. Ca un veritabil pedagog, nu se mulțumește să observe defectul (resemnarea și disperarea, de exemplu), ci oferă și soluția, remediul (răbdarea și așteptarea). Michelet justifică astfel, apriori, ceea ce peste mai bine de un secol avea să afirme despre el unul din marii lui exegeți, Paul Viallaneix: „*A filosofa înseamnă a servi poporul*”.

Multe s-ar mai putea adăuga. Esențială rămâne înțelegerea fundamentală și afecțiunea nedezmințită pe care acest „*patetic al trăirii pluridimensionale a istoriei*” a avut-o pentru români. Nicolae Titulescu observa, cu un umor care e doar aparent, că „*atunci când e vorba de România și Franța e greu să separe sentimentul de rațiune*”. Observația rămâne valabilă, în sensul cel mai înalt și mai deplin, pentru Jules Michelet – un istoric care, iată, transcende istoria.

French-Romanian relations in Jules Michelet's work

Abstract

This article is about the french historian Jules Michelet (1798-1874) and his public affection for romanian people and its history, as they are written in his work ("*Le Brebis*", "*Principautés dannubiennes*" or "*Légendes démocratiques du Nord*").